

16306

16307

16308

16309

16310

16311

16312

16313

29199

2-89

579

Handwritten notes in the top right corner, possibly including the word "Hind" and some numbers.

Հրատարակուած թիֆլ. Ընկ. Հայ. գրք. հրատ.

կց 891.71-3

№ 46

Ա. ԱՆՆԵՆՍԿՅԱ

ԸՆՏԱՆԻՔԻ ՅՈՅՍԸ

Ռուսերէնից թարգմանեց

ՕՐ. Վ. ՏԵՐ-ՅՈՎԱԷՓԵԱՆ

— ԷՃՅՅ —

ԹԻՖԼԻՍ

Մ. Դ. ՌՕՏԻՆԵԱՆՅԻ ՏՊԱՐԱՆ

1892

3606

ԸՆՏԱՆԻՔԻ ՅՈՅՍԸ

Պետերբուրգի աստիճանաւոր Յովհաննէս Սմիրնովի չքաւոր ընտանիքի անդամները ժողովուել էին փոքրիկ, անշուք կահաւորուած սենեակում, որ միաժամանակ թէ ննջարան էր և թէ մանկանոց:

Տասն և երկու տարեկան աղջիկը օգուտ քաղելով յուլիսի պայծառ վերջալուսից, պատուհանի մօտ նստած, խորին ուշադրութեամբ գիրք էր կարդում:

Ութ տարեկան տղան սեղանի վրայ դարսում էր իւր՝ թղթից շինած տարօրինակ ձևերը, որոնք նորա խաղի մէջ գինուորների դեր էին կատարում:

Միւս երկու փոքրիկ տղաները աթոռների ոտները փաթաթել էին չուաններով և անդադար մտրակում էին իրենց երեակապական ձիաներին: Իսկ մայրը ձեռքի վրայ օրօրում էր իւր կրտսեր, երեք ամսական աղջկան:

2883.57

Дозв. ценз. Тифлисъ, 24-го декабря 1891 г.

Типогр. М. Д. Ротиніанца. Гол. пр., № 41.

—Վերջապէս երեխան քնեց թէ չէ, — հարցրեց Յովհաննէսը իւր կնոջը, ներս մտնելով կից սենեակից, — քեզ հետ խօսելու բան ունիմ։ — Այո՛, նա քնած է, ես խսկոյն քեզ մօտ կը գամ։

Նա զգուշութեամբ պառկացրեց երեխային, սենեակի յետևի անկիւնում դանուող մահճակալի վրայ, և վերցնելով սեղանի վրայից երեխայի մաշուած դուլպան, նստեց պատուհանի մօտ և սկսեց կարկատել։

— Յիւզօնտը իւր դրողքին արձակել է պաշտօնից, ասաց Յովհաննէսը, տեսնելով որ կինը պատրաստ է իրեն լսելու. այդ պաշտօնը նա ինձ է առաջարկում։ Օրական մէկ-երկու ժամ պէտք է պարապեմ, և այն էլ միմիայն երեկոները։ Ղրա համար նա ինձ տալիս է տարեկան 100 ր. վարձատրութիւն։

— Հարիւր մանէթը քիչ փող չէ, նամանաւանդ մեր այգիման հանդամանքներում, ասաց Յղիսաբէթը մտախոհ, բաց արդեօք այդ աշխատանքը ծանր չի լինիլ քեզ համար։ Դու, ստանց այն էլ, ամբողջ ձմեռ հիւանդ էիր, և բժիշկն ասում էր, որ դու աւելի քիչ պէտք է զբաղուես։

— Ի՛նչ արած, — ախ քաշեց Յովհաննէսը, — կաշխատեմ քանի որ ոյժերս կը ներեն, չէ որ

հարկաւոր է սրանց մասին մտածել, շարունակեց նա, մասնացոյց լինելով երեխաների վրայ։ Ահա Մարիամի 12 տարին լրացաւ, 13-ի մէջն է, ծխական դպրոցի դասընթացն արդէն վերջացրել է. այդ գումարով կարելի կը լինէր գիմնազիա տալ նրան։

— Դու ուզում ես դրան գիմնազիա տալ, զարմանալով ասաց Յղիսաբէթը։ Ի՛նչեր ես մտածել. իսկ ես յոյս ունեի, որ նա իւր ուսումն աւարտելուց յետոյ տանը կը մնայ և ինձ կօգնի։ Ինձ համար շատ ծանր է մենակ թէ երեխաների մասին հոգալ, թէ կարել և թէ ամենքիդ լուացքն անել։

— Դիտեմ որ հեշտ չէ, բաց չէ որ աղջիկը մեղք է. նա շատ ընդունակ և աշխատասէր է ուսման մէջ։ Մեր աղջիկը ուսումնարանի զարդն է համարւում։ Տանն ի՛նչ պիտի շինի։ Կար անի և երեխաներին օրօրի։ Այդ բոլորը նա արդէն այգիմ էլ գիտէ։ Իսկ եթէ մենք միջոց տանք նրան գիմնազիան աւարտելու, նա, ինչպէս մի կրթուած օրիորդ, կապահովի իւր ապագան, միշտ կարող է մի կոոր հաց զանել, և մեզ էլ նեցուկ կը լինի մեր ծերութեան օրերում։ Մարիամ, ուզում ես գիմնազիա մտնել։

Աղջիկն այն աստիճան զբաղուած էր, որ չէր լսել ծնողների խօսակցութիւնը, այդ պատ-

ձառով և հօր հարցումը լսելով, նա արագ բարձրացրեց գլուխը և նրա աչերը փայլեցին ուրախութիւնից։

— Գիմնագլիս, ինչո՞ւ չը պէտք է ուզենամ, բացազանչեց աղջիկը, բացց միթէ՞ այդ հնարաւոր է։

— Ուսումից դեռ չեմ ձանձրացել. երեւի ուզում ես ուսեալ օրիորդ դառնալ։

— Ի հարկէ ուզում եմ, և այն էլ ի՞նչպէս։ Ձէ որ ձեզ համար էլ լաւ կը լինի, եթէ ուսումն աւարտեմ գիմնագլիսցում։ Յիշո՞ւմ էք — մօրաքոյրս պատմում էր իւր ծանօթ մի օրիորդի մասին, որ ուսել էր գիմնագլիսցում. այժմն նա դասեր է տալիս և ամսական ստանում է 60 ռ.։ Յսնոյնպէս դասեր կը տալիս և աշխատած գումարն ամբողջապէս ձեզ կը յանձնէի. բացի դրանից կարող էի պարապել քրոջս և եղբայրներիս հետ, և դրանով ազատած կը լինէի ձեզ՝ նրանց ուսման թոշակը վճարելուց։

— Տես, Վիզա, որքան բաներ է խոստանում, ժպտալով նկատեց Յովհաննէսը, ի՞նչ կասես, կարելի է արդեօք հաւատալ Մարիամի խօսքերին. դուցէ և իրաւ մեզ երկու պառաւներին էլ չը մոռանայ։

— Գիտե՞ս, Մարիամ, հայրդ ի՞նչ է ուզում անել քեզ համար, զիմեց եղիսաբէթը իւր աղ-

ջկան։ Նա ուզում է դարձեալ մի նոր գործ յանձն առնել, որ քո ուսման թոշակը կարողանայ վճարել։

Մարիամը փաթաթուեց հօր վզովը, յուզմունքից նա ոչ մի խօսք չը կարողացաւ արտասանել։ Բայց ծնողները, տեսնելով իւրեանց աղջկայ աչքերում փայլող արտասուքի կաթիլները և դէպի հօրն ուղղած քնքուշ փայփայանքը, համոզուեցին, որ գոնէ այդ ըոպէին անկարելի է կասկածել իրենց աղջկայ շնորհակալութեան զգացմունքի և բարի նպատակների վերաբերմամբ։

Յովհաննէսը յանձն առաւ իրեն առաջարկուած նոր գործը, և նա երեկոները ստիպուած էր պարապել զանազան թղթերի ձանձրալի արտագրութեամբ, փոխանակ այդ ժամերը իրեն ընտանիքի շրջանում անցկացնելու և օրական ծանր աշխատանքից հանգստանալու։

Մարիամն ամբողջ օրերով պարապում էր, պատրաստուելով քննութիւնների համար, իսկ եղիսաբէթը ստիպուած էր միայնակ կատարել տնային բոլոր գործերը. նա պէտք է թէ փոքրիկին օրօրէր, թէ մեծերին խնամէր և թէ կարէր ամբողջ ընտանիքի համար, թէ երեխաների լուացքն անէր և թէ ճաշ պատրաստելիս

պառաւ խոհարարուհուն օգնէր: Նա չէր դան-
դաւորուում, բայց և այնպէս երբեմն ասում էր
ամուսնուն. — Մեր Մարիամը շատ է պարապում,
բայց արդեօք նա մի բան կը դառնայ թէ ոչ:
Նա ծանրութիւն է պատճառում մեզ. դու այս
մի քանի օրը կարծես աւելի ես նիհարել:

— Է՛, բաւական է, այդ մի ասիր աղջկաս,
պատասխանեց Յովհաննէսը. թող սովորէ, չը
պէտք է խանգարել նրան:

Մարիամը բաւարար քննութիւն տուեց և
մտաւ գիմնադրի 4-րդ դասարանը: Նա այն-
քան ուրախ և գոհ վերադարձաւ տուն, այնպի-
սի եռանդով մտածում էր իւր գիմնադրական
պարապմունքների և ապագայում իւր ընտանիքի
օգտին անելիք աշխատանքի մասին, որ Եղիսա-
բէթի դէմքը փայլեց և նա բոլորովին չէր կա-
կածում, որ իւր աղջիկն ապագայում մի կըր-
թուած և ուսեալ օրիորդ կը դառնայ:

Մի բան միայն նրան անհանգստացնում էր.
Մարիամը սկսում էր շատ մտածել իւր զգեստի
մասին:

— Մայրիկ, ասաց աղջիկը, քննութեան միւս
առաւօտը, ինչ պիտի հագնեմ գիմնադրի դա-
ւիտ. մի՞թէ առաջուայ պէս այս չէ՞ զգեստով
պիտի գնամ ուսումնարան, չէ՞ որ կարելի չէ այդ:

— Ինչ արած, հոգիս, պատասխանեց Եղի-

սաբէթը, 5 ր. ունէի խնայած քեզ համար շալէ-
զգեստ գնելու, բայց երբ մեր փոքրիկ Հեղի-
նէն հիւանդացաւ, հարկադրուեցայ բոլորը տալ՝
բժշկի և դեղի: Առժամանակ չէ՞ զգեստով
էլ ման կը գաս:

— Զէ՛ որ ամօթ է, մայրիկ:

— Ինչո՞ւ է ամօթ. գիմնադրի բոլոր աշակեր-
տուհիները հօ հարուստ չեն, նոցա մէջ էլ
չքաւորներ կան. վերջապէս հարուստները հօ
պճնուելու համար չեն յաճախում ուսումնարան:
Ով ուսումնով է զբաղուած, նրա մոքովն ան-
գամ չի անցնիլ, նայելու թէ ուրիշներն ինչ-
պէս են հագնուած:

«Իրաւ, գուցէ գիմնադրիցում ուշադրութիւն
չեն դարձնում շորերի վրայ», — մտածեց Մա-
րիամը. մօր խելացի խօսքերը հանգստացրին
նրան:

Եղիսաբէթն իւր ձեռքով այնպէս լուաց և
կարգի բերեց նրա հին չէ՞ զգեստը, որ բո-
լորովին նոր էր երևում. կարեց մի նոր գոգ-
նոց, պատրաստեց մաքուր օձիք և բազպաններ
— և այնպիսի վարպետութեամբ կարկատեց նրա
կօշիկի պատուած տեղերը, որ բոլորովին մա-
շուածի նման չէին:

Մարիամը տեսնելով մօր հոգատարութիւնը,
զգացուեցաւ:

Դասերի սկսուելու օրը նա ուրախ արտով
և ամենալաւ դիտաւորութիւններով գնաց գիմ-
նազիս: Եւ որովհետեւ առաջ էլ նա սովորում
էր ուսումնարանում, այդ պատճառով չը շփո-
թուեց՝ տեսնելով իրեն շրջապատուած բազմա-
թիւ անձանցով աղջիկներով:

Նա առաջուց գիտէր, որ աշակերտուհի-
ները կը դիմեն իրեն սովորական հարցերով՝ թէ
ինչպէս է իւր ազգանունը, որոնք է առաջ ու-
սել և այլն, և առանց ձանձրանալու նա մօտ
30 անգամ կրկնեց միևնոյն պատասխանները:

Առաջին օրը նրան չաջողուեց մօտիկ ծա-
նօթանալ իւր նոր ընկերուհիներից և ոչ մէկի
հետ. իրեն պէս նորեկ աշակերտուհիները ամաչ-
կոտ էին և սիրով չէին սկսում մի որևէ խօ-
սակցութիւն. իսկ հին աշակերտուհիներն այն-
քան էլ չէին շտապում մտերմանալու նորեկների
հետ: Զը նայելով այս բոլորին, Մարիամին ու-
սումնարանում ամեն բան դուր եկաւ՝ թէ ըն-
դարձակ և լուսաւոր դասարանները, թէ դա-
սամիջոցներին ամենայն չափ ու հասակի աշա-
կերտուհիների աղմուկ հանող խմբերը, թէ դա-
սարանական վարժուհիների քաղաքավարի վար-
մունքը և թէ ուսուցիչների դասատուութիւնը:
Նա տուն եկաւ ամենաուրախ տրամադրութեան
տակ և պատմեց մանրամասնօրէն այն բոլորը:

ինչ որ տեսել և լսել էր գիմնազիայում: Մնող-
ները բաւականութեամբ լսում էին նրան, մին-
չև անգամ փոքրիկ երեխաները թողեցին իրենց
խաղալիքները և աւելի մօտ նստեցին «գէ. Գնա-
զիստիս»-ին:

Մարիամը վերջացնելով իւր երկար պատ-
մութիւնը, ասաց. — Յաւալին անց է, որ խիստ
շատ գրքեր պէտք է գնել: Տեսէք, հայրիկ, որ-
քան զիրք է հարկաւոր ինձ, ասաց նա, ցոյց
տալով գրքերի ցուցակը. ես կարծեմ, որ դոքա
շատ թանգ կ'արժենան:

— Այդ մասին մի՛ հոգար, սիրելիս, հանգըս-
տացրեց նրան Յովհաննէսը: Նոր գրքերը, իրաւ-
թանգ են, բայց ես հին գրքեր վաճառողից
քեզ համար գործածուած գրքեր կը գնեմ, չէ
որ քեզ համար միևնոյն է:

— Ի հարկէ, միևնոյն է, թէ ինչպիսի գըր-
քերով պէտք է սովորեմ, — արտասանեց Մարիամը՝
հառաչանքը թազցնելով:

Ճաշից յետոյ, անմիջապէս, Յովհաննէսը դը-
նաց գրքեր գնելու: Նա երկար շրջում էր մէկ
հնամաճառից դէպի միւսը, մինչև որ ձեռք բե-
րեց բոլոր հարկաւոր իրերը իւր սուղ միջոց-
ներով: Նա յոգնած վերադարձաւ տուն և յանձ-
նեց Մարիամին գրքերի մի մեծ կապոց:

Այդ գրքերը մեծ մասամբ շատ և շատ էին բանեցրած: Երևում էր, որ այդ գրքերից ամեն մէկը շատերի ձեռքն էր ընկել և ամենքն էլ իւրաքանչիւրի վրայ թողել էին որեւէ նշան. մինը խճբծել էր թանաքով, միւսը լուսանցքի վրայ գրչով և մատիտով զանազան նկատողութիւններ էր արել, անտիպ թերթիկները զարդարել էր նկարներով, չորրորդն անթիւ անգամ վրան գրել էր իւր ազգանունը: Մարիամը բաւականին սառը կերպով շնորհակալութիւն արեց հօրը և տրտում տեղաւորեց գրքերը իւր մեծ պաշտասակի մէջ, որով նա գիմնադիր էր տանում իւր ուսման բոլոր պիտոյքները:

Յաջորդ օրը, առաւօտը վաղ, զեռ դասերը չսկսած, նա արդէն դպրոցումն էր և ժամանակ չը կորցնելու համար կրկնում էր տրուած դասը:

— Այս ի՞նչ է, — յանկարծ զիմեց նրան՝ մօտը նստած աղջիկներից մինը. չէ՞ որ դու երէկ ասում էիր, որ ազգանունդ Սմիւրնօվա է, իսկ աշխարհագրութեան գրքի վրայ գրած է Ռազումօվսկայա, այդ գիրքը քոնը չէ:

— Ո՛ր, իմն է, սաստիկ կարմրելով պատասխանեց Մարիամը:

— Իսկ նրա ուսերէն քերականութեան գրքի վրայ գրուած է Ֆեդոտովա, — վրայ բերեց

Մարիամի միւս գրացին: Երևի դու անից տուն ման գալով քո ծանօթներից ես ժողովել այս գրքերը:

Եթէ Մարիամն աւելի խելօք լինէր, նա ուղղակի կը բացատրէր ընկերուհիներին բանի էութիւնը և առանց դժուարութեամբ կը համոզէր նրանց, թէ ո՞ր աստիճան յիմար է նրանց ծաղրը. բայց դրա համար նա պէտք է ունենար աւելի համարձակութիւն և սրամտութիւն: Նա ամաչեց, շփոթուեց, որով աւելի ևս խրախուսեց ծաղրածուներին:

— Ի՞նչ ամաչում, որ այդ տեսակ գրքերով ես ուսումնարան դալիս, բացազանչեց մի երրորդ աղջիկ՝ մօտենալով խօսակիցներին. տեսէ՛ք, օրիորդների, այս կեղտոտ գիրքը, ասաց նա զգուանքով և վերցրեց սեղանի վրայից Մարիամի գրքերից մէկը և ցոյց տուեց ժողովուած ընկերուհիներին: Այդ գիրքն իրաւ որ աչքի էր ընկնում իւր բազմաթիւ թանաքի և այլ ամեն տեսակ կեղտի բծերով:

— Աստուած իմ, ես երեք տարի սովորում եմ այստեղ և մի այսպիսի անմաքուր գիրք չունիմ, նկատեց օրիորդներից մինը:

— Ի՞նչպէս դու կարողացար այդ աստիճան կեղտոտել իրերդ:

— Այդ ամենն էլ ես չեմ կեղտոտել, համարեա արտասուելով բացազանչեց Մարիամը: Թո՛ւ

դէք, խնդրեմ, իրերս հանգիստ. ի՞նչ գործ ունէք զրանց հետ:

Նա բարկացած խլեց կեղտոտ գիրքն այն աղջկաց ձեռքից և սկսեց շտապ-շտապ դարսել իւր բոլոր իրերը պաշուսակի մէջ:

— Եթէ դու չես կեղտոտել գրքերը, ուրեմն զոքա քոնը չեն, — չէին դադարում նկատել աշակերտուհիները:

— Երևի այդ գրքերը քեզ իբրև ողորմութիւն են տուել:

— Արդեօք տօնավաճառին ես գնել:

— Եթէ գրքերդ գնեցիր տօնավաճառին, կարող էիր այնտեղ գնել և մի շալէ զգեստ:

— Ձեռ ամաչում, որ այդ չթէ զգեստով ես գալիս զիմնագիւս, այն էլ այդպիսի կարճ զգեստով, — արհամարհանքով նկատեց մեծ աղջիկներին մինը:

Նոյն րոպէին ուսուցիչը ներս մտաւ դասարան և խօսակցութիւնն ընդհատուեց:

Աղջիկները շատ շուտով մոռացան թէ Մարիամի գրքերը և թէ իրենց արած չարամիտ նկատողութիւնները: Բայց Մարիամը չէր կարողանում մոռանալ ընկերուհիների ծաղրը: Նա արդէն շատ աղքատութիւն էր քաշել և շատ զրկանքներ կրել իւր կեանքում, բայց դեռ երբէք աղքատութիւնը նրան այդչափ անախորժ

չէր թուացել և այդչափ ստորացնող, ինչպէս այժմս: Նա առանձին հոգատարութեամբ պահեց իւր իրերը պաշուսակի մէջ և չէր վստահանում հանել այն, որպէս զի նորից չենթարկուի ընկերուհիների ծաղրին: Նա համեմատում էր իւր զգեստը միւս աղջիկների զգեստների հետ և ամաչում էր իւր չթէ զգեստից, ինչպէս մի վատ բանից: Նա կորցրեց իւր ընկերուհիների հետ մտերմանալու ցանկութիւնը: Ոմանք փորձեցին հետը խօսել, բայց նա այնպէս սառն և կարճ պատասխանեց, որ նրանք այլ ևս չը կամեցան խօսակցութիւնը շարունակել:

Այդ երեկոյ Սմիթսօնների ընտանիքում այլ ևս չէր լսում Մարիամի զուարճալի խօսակցութիւնը: Նա չէր ուզում արտմեցնել ծնողներին, յայտնելով նրանց իւր անհաճոյ դրութիւնը. իսկ ուրիշ կողմնակի նիւթերի մասին խօսելու սիրտ չուներ: Պատճառ բերելով յաջորդ օրուայ դրժուար դասերը, նստեց իւր գրքերով մի անկիւնում, փոքրիկ սեղանի մօտ և սկսեց պատրաստել դասերը: Հայրն ու մայրը զբաղուած էին իրենց գործերով, նրանք ժամանակ չունէին հետեւելու իրենց աղջկան, եթէ ոչ կը զարմանային, որ Մարիամը շատ օտարոտի կերպով է

վերաբերվում դէպի իւր զժուար դասերը: Փոխանակ շուտով և աշխատասիրութեամբ սովորելու, նա թերթում էր գրքերը, ունեւորով կամ դանակով մաքրում նրանց վրայ եղած բծերը, կաղմերը սպիտակ թղթով փաթաթում և մի քանիսնեցի մինչև աւագամ շատ կեղտոտ թերթերը պատուում: Իւր ընկերութենէն կծու նկատողութիւնները լսելով՝ նա մտածում էր ոչ թէ դասերը լաւ սովորելու մասին, այլ թէ արդեօք ինչպէս ծածկէ իւր աղքատութիւնը և մի փոքր հարուստ ձևանայ: Նա մի կերպ պատրաստեց յաջորդ օրուայ դասերը. բայց դրա փոխարէն նրա գրքերը այժմ արտաքուստ մաքուր էին երևում և բոլորովին չէին նմանվում տօնավաճառին զնուած գրքերի:

«Եթէ նա կարողանար փոխել և զգեստը՝ իրաւ որ ինչ վատ զգեստ է: Երէկ նոր լուացած և ութ ոյա լինելով էլի մի բանի նման էր, այսօր արդէն բոլորովին ջարդուած է, իսկ վաղը ինչի՞ նման կը լինի: Միթէ ես միշտ չթէ զգեստով պիտի ման գամ և ամենքն էլ ինձ վրայ պիտի ծիծաղեն: Ա՛յ, մայրս ինձ համար անպատճառ մի կերպ շալէ զգեստ պէտք է կարէ. ես չեմ ուզում ընկերութենէն ծաղրի առարկան լինել գիմնազիայում: Այս

տխուր մտածմունքով Մարիամը բաւականին ուշ քնեց:

Յաջորդ առաւօտը երբ զարթեց, տեսաւ որ եղանակը շատ վատ էր. երկինքը պատած էր թանձր, մոխրագոյն ամպերով, մաղում էր բարակ անձրև: Մարիամը տաք վերարկու չունէր: Նա չորս տարի շարունակ հագնում էր միւլնոյն տաք՝ մահուդէ վերարկուն, որ այժմ այնքան կարճացել և նեղացել էր, որ նա այլ ևս չէր կարող հագնել, և Նղիսաբէթը վճռեց զրանից՝ փոքրերի համար տաք զգեստներ կարել, իսկ Մարիամին նա տուեց իւր վերարկուն: Բայց այդ վերարկուն պէտք էր ներկել տալ, որովհետև երկար գործածելուց նա բոլորովին գոյնը փոխել էր, բացի զրանից պէտք էր յարմարեցնել Մարիամի հասակին:

— Մայրիկ, վերարկուս դու պատրաստ չէ, հարցրեց Մարիամը վշտացած, պատուհանից դէպի դուրս նայելով:

— Զէ, հոգիս, պատրաստ չէ, հոգացողութեամբ պատասխանեց Նղիսաբէթը: Երկու անգամ զնացել եմ ներկարարի մօտ, նա խոստացաւ վաղուան համար անպատճառ պատրաստել: Զճմարիտն ասած, չը գիտեմ ինչպէս պէտք է դնաս ուսումնարան: Հազիր գոնէ իմ կարճ

283. 17

վերնազգեստը, որ թէև հին է, բայց ոչինչ գոնէ չես թրջուիլ:

—Ախ, մայրիկ, ես ամաչում եմ դրանով ուսումնարան գնալ. այդ անչափ շատ կարկատաններ ունի, և միևնոյն ժամանակ ինձ չէ յարմարում. թեւերը երկայն են, իսկ օձիքը լայն:

—Ի՞նչ արած, Մարիամիկ. դու գիտես որ մենք շատ ուրախ կը լինէինք, եթէ կարողանայինք քեզ լաւ հագցնել, մենք մեղաւոր չէնք, որ մեր միջոցները չեն ներում: Այնու ամենայնիւ աւելի լաւ է հագնես գոնէ այս հին վերնազգեստը, քան թէ այս անձրեկն ուսումնարան գնաս առանց վերարկուի:

Մարիամը զգում էր, որ մօր ասածը ճիշդ է: Նա խորը ախ քաշելով ծածկեց հին, իրեն չը յարմարուող վերնազգեստը և գնաց ուսումնարան, ցանկանալով որ ճանապարհին չը պատահի իւր ընկերուհիներից ոչ մէկին:

Նա գնում էր արագ քայլերով և շուտ-շուտ նայում էր այս ու այն կողմը. ահա նա մօտենում էր ուսումնարանին, դարձեալ մի քանի քայլ և նա արդէն այնտեղ կը լինի: Փառք Աստուծոյ, ոչ մի աշակերտուհի չի երևում, երեւի դեռ շատ վաղ է: Նա մի փոքր աւելի սիրտ առնելով առաջ գնաց, —բայց աւաղ, հէնց

որ հասաւ ուսումնարանի դռներին, մայթի մօտ մի կառք կանգնեց, որից դուրս թռչելով երկու աղջիկ, վազեցին և հասան Մարիամին՝ սանդուղքի հէնց առաջին աստիճանների վրայ:

—Այս ո՞վ է, կանչեց նրանցից մինը, նայելով Մարիամի այլայլուած դէմքին:

—Սմիւրնովն, այդ ի՞նչ ունիս հագիդ:

—Հանգիստ թող դրան, ընդհատեց միւս աղջիկը. —երևի նա ինչպէս գրքերը, նոյնպէս և զգեստը ուրիշներից է վերցրել:

Եւ այդ երկու աղջիկներն էլ բարձրաձայն ծիծաղով վազեցին վերեւ, իսկ Մարիամը, զգալով իրեն անպատուած և վիրաւորուած, դանդաղ քայլերով հեռեց նրանց:

Եւ նրա ուսումնարանական կեանքի այս օրն էլ, ինչպէս և նախընթաց օրը, թունաւորուած էր: Նա դարձեալ խորշում էր ընկերուհիներից, վախենալով նոյն իսկ այն աղջիկների ծաղրից, որոնք առհասարակ անընդունակ էին ծաղրել մի մարդու՝ նրա աղքատութեան պատճառով. նա դարձեալ չէր կարողանում ուշադրութեամբ լսել ուսուցիչների տուած դասերը, չէր կարողանում ազատուել այն ծանր մտքերից, որոնք չիչեցնում էին նրան իւր դժբաղդ դրութիւնը:

Հետեւեալ օրերը միեւնոյն բանը կրկնուեց:
Մարիամը իւր բնաւորութեամբ միշտ փառա-
սէր էր: Յիմար աղջիկների ծաղրը ներգործում
էր Մարիամի վրայ աւելի, քան հարկաւոր էր:
Այն համոզմունքը, որ նա ուրիշներից աւելի
աղքատ է ու «վատ», և նոր վիրաւորանքների
երկիւղը—հանգիստ չէին թողնում նրան: Եր-
բեմն նրա մտքովն անցնում էր՝ թողնել ու-
սումը, դադարել ուսումնարան յաճախելուց, եր-
բեմն երազում էր մի որ և է բանով գերազան-
ցել ընկերուհիներին և այդպիսով վրէժ առնել
ծաղրողներից, բայց ամենից յաճախ նա մտա-
ծում էր, թէ ինչպէս անէ, որ հարուստ երե-
ւաց, որ աւելի գեղեցիկ հագնուի և ձեռք բերի
զանազան մանր զարդարանքներ, որոնցով հպար-
տանում էին ուրիշները: Մարիամի դասարանի
աշակերտուհիները ամենքն էլ այնպէս թեթե-
ւամիտ և կոպիտ չէին, ինչպէս նրան վիրաւո-
րող ծաղրածուները: Նրանցից շատերը աղքատ
ընտանիքներից լինելով, սովոր էին համակրան-
քով վերաբերուել դէպի իրենց ընկերները, միւս-
ները ընտանեկան լաւ կրթութիւն ստանալով—
հասկանում էին, թէ որքան աններելի է ծաղ-
րել աղքատութիւնը, կային, վերջապէս, և
այնպիսիները, որոնք զբաղուած լինելով ուսու-
մով, ոչ ժամանակ և ոչ էլ սէր ունէին զբա-

ղուելու իրենց ընկերուհիների զգեստներով և
արագքինով. նրանք նկատեցին, որ Մարիամը
յիմար աղջիկ չէ, ծանօթացան և աշխատեցին
մօտենալ նրան: Նրանց ընկերութեան մէջ Մա-
րիամը կարող էր լաւ ժամանակ անցկացնել,
բայց տարաբաղդաբար, դասարանում կային
հինգ-վեց հոգի, որոնք միշտ պատրաստ էին յի-
շեցնել Մարիամին իւր դրութիւնը:

— Ես համոզուած եմ, որ Սմիրնովան ստում
է ասելով՝ որ իբր թէ իւր հայրը աստիճա-
նաւոր է,—խօսում էին աշակերտուհիների մի
խմբում, չը նկատելով որ ինքը Մարիամը մօ-
տիկ կանգնած է:—Նա, երեւի, մի որ և է ար-
հեստաւորի աղջիկ է, որ այդչափ աղքատ է:

— Ես կ'ընկերանայի Սմիրնովայի հետ, որովհե-
տե ես նրան շատ եմ հաւանում, ասում էր մի աղ-
ջիկ իւր ընկերուհուն, միայն մայրս ինձ թոյլ չի
տալիս վատ հագնուած երեխաների հետ ընկե-
րութիւն անել. նրանք անպիտան ձեւեր ունին:

— Օրիորդներ, բացագանչում էր չարածի-
ներից մինը, —նայեցէք, Սմիրնովան այսօր ուրիշ
զգեստ է հագել, երեկուայ զգեստից աւելի կարճ,
և նա ծիծաղելով մատնացոյց արեց Մարիա-
մին, որ ուրիշ չթէ շոր էր հագել: Մարիամը
կարմրում էր, ամաչում և զգում իրեն անսահ-
ման դժբաղդ:

Մի անգամ թուաբանութեան ուսուցիչը կանչեց նրան գրատախտակի մօտ տուած խընդիրը վճռելու: Մարիամը շատ լաւ հասկանում էր այդ խնդիրը. նա հեշտութեամբ առանց սխալի վճռեց տուած խնդիրը և հէնց որ ուղում էր բացատրել ուսուցչին վճռելու եղանակը, յանկարծ նորա ուշադրութիւնը գրաւեց ընկերուհիների կամաց քչփչոցը և ծիծաղը: Նա յետ նայեց և տեսաւ, որ առաջին նստարանի վրայ նստած երկու աշակերտուհիներն իրենց ընկերուհիների ուշադրութիւնը դարձնում էին Մարիամի ոտների վրայ և կամաց ծիծաղում: Մարիամը դուրսը քաշ գցեց և տեսաւ որ, աւանդ, մօր ձեռքով շինած կարկատանը պատուել էր և մէկ կօշիկի վրայ դոյացել մի ահագին պատուաւ: Խեղճ աղջիկը սաստիկ ամաչեց: Այն բոլորը, ինչ որ ուղում էր ուսուցչին պատմել, մոռացաւ և վրդուվում՝ կաւիճը ձեռքին պոտացնելով ոչ մի խօսք չէր գտնում ուսուցչի հարցերին պատասխանելու, և մինչև անգամ հաղիւ թէ լսում էր առաջարկուած հարցերը:

Ուսուցիչը, ի հարկէ, չը կարողացաւ հասկանալ նրա վրդովմունքի պատճառը և այդ վերադրեց նրա չը գիտենալուն: — Օր. Սմիթսօվն, դուք, երևի ինքներդ չէք հասկանում, թէ ինչ

էք գրել գրատախտակի վրայ, խիստ կերպով նկատեց նա: — Նստեցէք տեղներդ և միւս անգամ աշխատեցէք ինքնուրոյն լինել, հասկացէք այն, ինչ որ անում էք:

Ուսուցչի այս խիստ յանդիմանութիւնը և ցուցակում նշանակուած փառ թուանշանն աւելի ևս շփոթեցին խեղճ Մարիամին: Նա վերադարձաւ տուն տխուր, բարկացած, արտասուքը աչքերին, և հանդիպելով մօրը հէնց առաջին սենեակում, իսկոյն սկսեց զանգատուել նրան և պատմել իւր անախորժ դրութիւնը:

— Ճամարիտ, այս դրութեամբ զիմնազիա չաճախնն անկարելի է, — ասում էր նա հեկեկալով. — կարծես, ես մոռացկան լինիմ: Տես, մայրիկ, կօշիկս ինչպէս է պատռուել. այս կատարեալ խայտառակութիւն է:

— Ի՞նչ է պատահել, Մարիամիկ, — զարմացաւ Եղիսաբէթը, — կօշիկներդ պատռուել են, ինչ մի մեծ դժբաղդութիւն է այդ, նորերը կ'առնենք, և ինչ կայ այտուղ խայտառակ: Կարծեմ, որ այդ ամէնքին էլ պատահում է:

— Է՛հ, միայն այս հօ չէ. տես ինչպէս եմ ես հագնուած, բացի ինձանից ոչ ոք ուսումնարան չէ գալիս չ'թէ զգեստով. ամէնքը ծաղրում են ինձ:

— Միթէ իրաւ ծաղրում են, — արտմու-

Թեամբ հարցրեց Եղիսաբէթը. — Տիժադում են, որ դու նրանցից աղքատ ես. լսւ իրթուած օրիորդներ են, էլ չի ասուիլ:

— Ի հարկէ, նրանց կողմից չիմարութիւն է այդ, բայց և այնպէս ինձ համար շատ անախորժելի է, — դժգոհութեամբ ասաց Մարիամը և քաշուելով դէպի մի անկիւն, շարունակեց կամաց լալ:

Եղիսաբէթը վաղուց արդէն նկատել էր, որ Մարիամը նետարդացին է դարձել, որ նա արհամարհանքով է վերաբերւում տնային հանգամանքներին և նստում է ընտանիքի շրջանում յօնքերը կիսած և ուռած: Աղջկաց այդ վատ տրամադրութիւնը նա վերագրում էր դասերով չափազանց զբաղուելու անսովորութիւնից առաջացած յոգնածութեան, և հարց ու փորձ չէր անում նրան, այժմ նա հասկացու, թէ բանը ինչու՞ն է:

— Զէ որ ես ուղիղ էի ասում, ախ քաշելով ասաց նա. դու գիմնադիւս չը պէտք է մոնէիր. այդ մեզ համար չէ. ինչպէս կարող ենք ուրիշներին հաւաստարուել:

— Այ, մայրիկ, ես կարող եմ սովորել գիմնադիւսում, — աղաղակեց Մարիամը, — միայն մոռարացկանի պէս չեմ կարող գնալ. չէ որ ձեզնից

չատ բան չեմ պահանջում. մի՞թէ դուք չիրաւի չէք կարող կարել ինձ համար գոնէ մի կարգին զգեստ:

Մարիամը առաջին անգամն էր այսպէս խօսում մօր հետ: Մինչև այժմ նա միշտ հասկանում էր, թէ ծնողների համար ո՛րքան ծանր է ինամել՝ այդպիսի մի մեծ ընտանիք: Եղիսաբէթը տրամութեամբ զգաց իւր աղջկաց վարմունքի այդ փոփոխութիւնը:

— Մարիամիկ, — վիրաւորուած ձայնով ասաց նա, — կարծես ինքդ չես նկատում, թէ ինչպէս ես ու հայրդ առաւօտից մինչև երեկոյ անդադար աշխատում ենք և ոչ մի աւելորդ կոպէկ թոյլ չենք տալիս մեզ վրայ ծախսելու:

Սօր յանդիմանութիւնը ամաչեցրեց Մարիամին, բայց նա զգալով իւր յանցանքն, աւելի ևս սաստիկ տխրեց: Եղիսաբէթն էլ նրանից աւելի բաղդաւոր չէր. նա հասկանում էր, որ Մարիամը փոքր ինչ ուրիշ կերպ կարող էր վերաբերուել ընկերուհիների ծաղրին, որ նա կարող էր այդ առանց ուշադրութեան թողնել, որ նա կարող էր բացատրել աղջիկներին՝ թէ ո՛րքան անիրաւացի են նրանք. բայց Մարիամի հասակում այդչափ խոհական լինելը դժուար էր թւում նրան. նրա սիրտը սաստիկ ցաւում էր աղջկաց համար և իւր բոլոր ջանքը գործ էր

դնում մտածելու՝ թէ ինչպէս պէտք է օգնել նրան: Նա մտախոհ դիտում էր իրենց երկու սենեակի աղքատիկ կահաւորութիւնը, աշխատում էր որոնել, թէ այդտեղ գտնուած իրերից որը կարելի է ծախել և Մարիամի համար զգեստ գնել. յետոյ նա մօտեցաւ ննջարանի պատի մօտ դրուած մի հին եռոտանի պահարանի, դուրս քաշեց կարգով իւրաքանչիւր արկղը և մտածմունքների մէջ ընկղմուած մէկ-մէկ յետ դարսեց միջի իրերը: Յանկարծ նրա աչքերը ուրախութիւնից փայլեցին:

— Դարդ մի՛ անիր, Մարիամիկ, — գիմեց նա աղջկան ժպիտը երեսին, — դու կ'ունենաս նոր զգեստ. ես բոլորովին մոռացել էի, որ դեռ պահած ունիմ Հեղինէի կնքամօր ընծայած քաթանը. իսկոյն կ'երթամ և կը ծախեմ այդ:

— Զէ՛ որ դուք ասում էիք, թէ այդ քաթանը Հեղինէին հարկաւոր է, — անվստահ ձայնով նկատեց Մարիամը:

— Է՛հ, ինչ արած, մի կերպ կը յարմարեցնենք:

Մարիամը զգում էր, որ մօրը չը պիտի թոյլ տայ վիրաւորել փոքրիկ քրոջը իւր պատճառով, բայց իւր ընկերուհիներից ոչ վատ հաջնուած գիմնագիտ գնալու փափագն այնչափ զօրեղ էր նրա մէջ, որ նա ընկճուեց

դրանից: Նա մի խօսքով անգամ յետ չը պահեց Նղիսաբէթին, որ շտապում էր շուտ ծախել տայ քաթանը, և երբ մի ժամից յետոյ նա վերադարձաւ տուն և յանձնեց քաթանի համար ստացած 8 ր., նա սաստիկ կարմրեց, բայց և այնպէս ուրախութեամբ ընդունեց փողը: Երեք օրից յետոյ, Մարիամը դասարան մտաւ շալէ — բազմաթիւ ծալքերով զարդարուած նոր զգեստով, որի կարելու համար Նղիսաբէթն երկու գիշեր գրեթէ անքուն էր անցկացրել: Մարիամի խիղճը տանջում էր, երբ նա տեսաւ մօր յոգնած դէմքը և նրա անքնութիւնից ուռած աչքերը, բայց և այնպէս նա չէր զղջում իւր արարքը և ուրախանում էր, որ ինչ գնով էլ որ լինէր, վերջապէս ազատուած կը լինի ծաղրից:

Հասաւ աշունը: Անցեալ տարի Մարիամը հանգիստ սրտով ծածկում էր իւր յարդեայ գլխարկը, մինչև որ հասաւ մորթէ գդակ ծածկելու ժամանակը, իսկ այժմ նա կարծում էր, որ այդ ամօթ է:

— Մայրիկ, արդեօք շուտ կը գնէր ինձ համար աշնանային գլխարկ, հարցրեց նա մի օր, սեպտեմբեր ախին, վերադառնալով ուսումնարանից:

— Ի՞նչ ես ասում Մարիամիկ, — բացազան-
չեց Եղիսաբէթը, — չէ՞ որ ծննդեան տօներին
գնեցի քեզ համար մորթէ գդակը, իսկ ամառս
նոր յարդեաց գլխարկը. ի՞նչ միջոցներով կարող
ենք գնել քեզ համար տարէնը երեք գլխարկ.
չէ՞ որ մենակ դու չես. տես, եղբայրներդ գրե-
թէ անկօշիկ են ման գալիս, ես մտածում եմ,
թէ նրանց կօշիկների համար սրտեղից կարող
եմ պարտք վերցնել, իսկ դու նոր գլխարկ ես
պահանջում:

— Ես չեմ կարող յարդեաց գլխարկով ու-
սումնարան գնալ, — փքուած արտասանեց Մա-
րիամը:

— Ինչո՞ւ չես կարող. գլխարկներով հօ չէ՞ք
նստած դասարանում:

— Ի հարկէ չէ. բայց չէ՞ որ փողոցում էլ
պատահում են աղջիկները. ես չեմ ուզում, որ
ինձ մուրացկանի տեղ դնեն. աւելի լաւ է տանը
կը նստեմ, մինչև սաստիկ ցրտերը կ'սկսուին
և կարելի կը լինի մորթէ գդակ ծածկել:

Միւս օրը Մարիամը ուղիղ որ ուսումնա-
րան չը գնաց, թէև այդ նրան շատ անախոր-
ժելի էր:

— Մարիամ, ինչի՞ աջօր գիմնազիա չես
գնացել, — ճաշի ժամանակ հարցրեց Յովհաննէսը.
և նա նոյն պատասխանը տուեց. հօրը, ինչ որ

ասել էր մօրը՝ թէ առանց նոր գլխարկի չի
կարող գիմնազիա գնալ:

Յովհաննէսը մտածմունքի մէջ ընկղմուեցաւ:
«Ի՞նչ դժբաղդութիւն, ասաց նա մտախոհ. ի՞նչ
պէտք է անել»:

— Արդեօք փող չունիս, — դիմեց նա կնոջը.
չէ՞ որ երէկ ասում էիր՝ թէ պարտք պիտի
վերցնես Միքսօվայից:

— Երեխայոց կօշիկների համար եմ վերցրել
պարտքը: Տան յատակը սառն է, երեխաները
վազում են պատասուտած կօշիկներով և հեշտ
կարող են մրսել, — դժգոհութեամբ պատասխա-
նեց Եղիսաբէթը:

Մարիամը չուզեց խնդրել մօրը, բայց այդ
երեկոյ նա մի քանի անգամ դառնապէս լաց
եղաւ. Յովհաննէսը տանջւում էր, տեսնելով
իւր սիրելի աղջկայ արցունքը: Նա համոզուած
էր, որ իւր կինը իրաւացի է, որ փողերիկների
համար կօշիկներն աւելի անհրաժեշտ են, քան
թէ գլխարկը Մարիամի համար, բայց և այն-
պէս աղջկայ տխրութիւնն անտանելի էր նրա
համար: Նա մի քանի անգամ խորհրդակցեց
Եղիսաբէթի հետ և վերջապէս, երբ Մարիամն
եկուս բարի գիշեր մաղթելու իւր ծնողներին,
հայրը նրա ականջին փսփսաց:

— Ուրախացիր, աղջիկս, մայրդ համաձայ-

նուեց, վաղը առաւօտ միասին կ'երթանք դըլ-խարկ գնելու:

Մի օրից յետոյ Մարիամը զիմնազիւս գնաց նոր գլխարկով. իսկ նրա փոքրիկ եղբայրները դեռ երեք շաբաթ շարունակ պէտք է ման գային պատառոտած կօշիկներով: Այս անգամ նա արդէն գրեթէ չէր ամաչում իւր վատ վարմունքից:

«Ի՛նչ մի դժբաղդութիւն է, եթէ նրանք բոբիկ էլ ման գան,—մտածում էր նա, նայելով եղբայրներին,—չէ՞ որ նրանց ոչ ոք չէ տեսնում»:

Մի քանի օրից յետոյ, Մարիամին հարկաւորուեց մի թանկագին ֆրանսերէն գիրք, և նա ուղղակի յայտնեց հօրը.—Այդ գիրքը գնեցէք գրաւաճառներից, հայրիկ. խնդրեմ հնաւաճառներից չառնէք:

Յովհաննէսը իւր բաճկոնը դրաւ դրեց, որ պէսզի աղջկայ ցանկութեանը բաւականութիւն տայ: Մարիամն ընդունեց այդ հանգիստ սրտով:

Մարիամի դասարանական վարժուհին ամուսնանալով՝ թողեց զիմնազիւս: Աշակերտուհիները մտածեցին ի չիշատակ՝ նուիրել նրան մի

ալբօմ իրենց լուսանկարներով: Մարիամը, առանց երկար մտածելու, մասնակցեց այդ նուիրատուութեանը, և իսկոյն խոստացաւ ընկերուհիներին՝ հանել տալ իւր լուսանկարը և մի դիւժինի չափ բաժանել նրանց:

Գիմնազիայում ստորագրութիւն էին բացել մի ինչ ռոբարեգործական նպատակով: Մարիամը առանց տատանուելու ընծայեց իւր հարուստ ընկերուհիների չափ, թէև այդ պատճառով նրա ընտանիքը ստիպուած պէտք է լինէր երեք օր առանց մսեղէն կերակրի մնալ: Հասաւ ձմեռը: Մարիամը դէն ձգեց իւր հին, կարկատած, տաք կօշիկները և պահանջեց նորերը: Նա չը համաձայնուեց գլխին ծածկել՝ իսկապէս բաւականին տգեղ, հիւստած շալը և չը նայելով սաստիկ ցրտերին, ականջները բաց էր ման գալիս, մինչև որ մայրը երկիւղ կրելով՝ թէ մի՞ գուցէ աղջիկը մրսէ, ծախեց իւր միակ թանկագին, մետաքսեայ վերնագգեստը և գնեց Մարիամի ցանկացած փաթաթանը:

Եղիսաբէթը չէր յանդիմանում աղջկան, բաց յաճախ տխուր դէմքով նայում էր նրան և մի քանի անգամ ասում ամուսնուն.—Թանգ է նստում մեզ Մարիամի ուսումը: Առաջ էլ դժուարութեամբ էինք կառավարում, իսկ այժմ աւելի ևս դժուար է: Ամեն բան նրա համար

ենք անում, բայց չէ որ մեր միւս փոքրիկներն էլ մեծանում են. ինչու պէտք է նրանց զրկել:

— Ե՛հ, համբերենք մի փոքր, ոչինչ, — ընդհատում էր նրան Յովհաննէսը. — Մարիամը բոլորիս կը վարձատրէ՝ թէ մեզ և թէ փոքրերին:

— Արդեօք դեռ երկամբ պիտի սպասենք, և վերջապէս կը հասնենք երբ և իցէ այդ բանին, — հառաչում էր Նղիսաբէթը:

— Ի հարկէ, կ'արժանանանք, — հաւատացնում էր Յովհաննէսը, — Մարիամը դեռ երեխայ է, շատ անգամ նա չէ հասկանում մեր կարիքը, բայց տեսնում է, որ մենք ոչինչ չենք խնայում, դրա համար և իւր ժամանակին նա ևս ոչինչ չի խնայի մեզ համար:

Մենդեան տօները մօտենում էին: Մի անգամ Յովհաննէսը տուն եկաւ առանձին ուրախ տրամադրութեամբ:

— Ուրախացիր, սիրելիս, — ասաց նա ճաշից չկտոյ, նստելով Նղիսաբէթի կողքին, — տօներին ինձ 50 ռ. պարգև կը տան:

— Մի՞թէ, Աստուած իմ, այ բաղդաւորութիւն, — բացազանչեց Նղիսաբէթը, և մինչև անգամ ուրախութիւնից կարմրեց:

— Մեր զրութիւնը զոնէ մի փոքր կ'ուղղուի. խանութի պարտքը կը տանք, երկու սաժէն լաւ փայտ կը ղնենք, ապա թէ ոչ մեր այժմեան էծա-

նագին և թաց փայտը ամենևին չէ տաքացնում մեր բնակարանը. դրա դրած զգեստը կը թափենք, սանամօր պարտքը կը վճարենք...

— Տես, որքան բան ասացիր, ծիծաղելով ընդհատեց նրան Յովհաննէսը. — քո հաշուով հարիւր թուրքին էլ չի բաւականանայ: Ձէ, զիտես ինչ. ես քեզ կը տամ քառասուն թուրքի, դրա մի մասը գործ դիր պարտքերը վճարելու համար, իսկ մնացածով զնիր տան համար կարելոր իրերը, իսկ 10-ը թուրքին մօտս կը պահեմ: Դու զիտես որ Մենդեան տօնը մանկական տօն է, չէ որ մի կերպ պէտք է ուրախացնենք մեր երեխաներին. զոնէ մի-մի շնչին իր կը ղնեմ բոլորի համար:

— Ասէնք դա երես տալ է նշանակում, — պատասխանեց Նղիսաբէթը. բայց նրա զէմքից երևում էր որ նա անկեղծ չէ խօսում, որ ինքը շատ և շատ ուրախ կը լինէր, եթէ երեխաներին մի կերպ ուրախացնէր:

Աւելորդ չիտուն թուրքու ստանալը մի նշանաւոր դէպք էր Սմիրնօլիների ընտանիքի համար: Նղիսաբէթը կազմեց մի երկար ցուցակ այն բոլոր անհրաժեշտ իրերի համար, որոնք պիտի առնուէին և սկսեց հաշուել՝ արդեօք 40 ռ. կը բաւականանայ թէ ոչ: Բանից երե-

ւաց, որ այդ փողով չի գնուի «ամենաանհրա-
ժեշտ իրերի» կէսն անդամ: Այսք էր շատ բան
կրճատել և շատ բանից հրաժարուել: Եղիսա-
բէթը երկար մտածում էր, հաշուում էր՝ թէ
մատենների վրայ և թէ գրում մատիտով, և վեր-
ջապէս գոհ մնաց. բոլոր անցեւածքների պարտ-
քերը կարելի էր վճարել. մնացած փողը կր բա-
ւականանար թէ փայտի, թէ գրաւ դրած զգես-
տը թափելու և թէ երկու-երեք ամենաանհրա-
ժեշտ բաները գնելու համար, և վերջապէս այդ
բոլոր ծախսերից յետոյ նա կարող էր, — այդ բա-
րի կնոջ համար այս ամենից հաճելին էր, — եր-
կու-երեք բուբլի խնայել և Յովհաննէսի համար
մի ընծայ գնել: Ամուսնուն մի բան ընծայելը
շատ մեծ բաւականութիւն էր պատճառում
Եղիսաբէթին: Ամուսնութեան առաջին տարի-
ներում, երբ ընտանիքը դեռ բաղմամարդ էր,
նա շուտ-շուտ ամուսնուց ծածուկ գտնում էր
որեւէ աշխատանք և վատտակած փողով աօնե-
րին մի ընծայ էր գնում Յովհաննէսի համար:
Վերջին ժամանակները նա զրկուած էր այդ
բաւականութիւնից: Ընտանեկան աշխատանքն
այնքան շատ էր, որ նա հազիւ կարողանում
էր բոլորը կատարել, և մինչև անգամ, եթէ
նրան յաջողում էր մի քանի կուպէկ աշխատել,
էէր կարող այդ փողը ծախսել իւր ցանկու-

թեան համաձայն, քանի որ ընտանիքն ամենա-
կարեւոր բաների մէջ յաճախ կարիք էր զգուժի
Եւ ահա, վերջապէս, մի անսպասելի բաղդա-
ւորութիւն. կարող է իւր կարգադրութեան
ներքոյ ունենալ ամբողջ երեք բուբլի: Շատ գե-
ղեցիկ իրեր կարելի է գնել այդ փողով, պէտք
էր միայն մտածել՝ թէ ինչ բան աւելի մեծ
բաւականութիւն կը պատճառէ Յովհաննէսին:
Եղիսաբէթը երկար մտածեց. բայց այս բոլորը
գեղեցիկ մտքեր էին, որոնք նրա գունատ շր-
թունքների վրայ յաճախ ժպիտ էին չարուցա-
նում, իսկ նրա անխոնջ ձեռքերն առաջուանից
աւելի արագ էին կատարում ընտանեկան ան-
վերջ գործերը: Յովհաննէսը նոյնպէս յաճախ
ժպտում էր, երազելով 50 ր. պարգևի մասին:
Երեսացոց ընծաների համար յատկացրած գու-
մարը շատ չնչին էր, բայց չէ որ երեսաններն էլ
փոքր էին և, որ գլխաւորն է, պճնասէր չէին:
Յովհաննէսն առաջուց հրճւում էր՝ երևակայե-
լով, թէ ինչպիսի ուրախութեամբ կը փայլին
փոքրիկների աչքերը, երբ նա ցոյց կը տայ նրանց
անսպասելի ընծաները:

Ամենաթանկագին ընծան նա յատկացրեց,
ի հարկէ, Մարիամին, ինչպէս մեծին. և շատ
անգամ նա ուշանում էր ճաշին, որովհետև անց
ու դարձ էր անուամբ խանութների առաջով մտա-

ծելով՝ թէ պատուհաններում դարսած և կա-
խած իրերից որն աւելի կը հաւանի 13 տարե-
կան Մարիամը:

Երեխաները մի կերպ տեղեկութիւն ստա-
ցան իրենց հօր սպասուած 50 ր. մասին, և
յուզուեցան:

— Հայրիկը հարստացել է, — սենեակի հեռա-
ւոր անկիւնում, յատակի վրայ նստած, փափը-
սում էին երեխաները. — երևի նա մեզ համար
շատ խաղալիքներ կը գնէ:

Երեք եղբայրներից մեծը, Բարսեղը, օրա-
կան մի քանի անգամ զբօսնելու թողնուած թիւն
էր խնդրում մօրից և շարունակ գնում կանգ-
նում էր խաղալիքների խանութի պատուհան-
ների մօտ, որպէսզի ընտրէ իւր սրտի ուզածը:
Վերջապէս նրա ցանկութիւնը կենդրոնացաւ
մի ինչ որ թղթէ մեծ արկղի վրայ, որի մէջ
դարսած էին բազմաթիւ գունաւոր զինուոր-
ներ, մի քանի թնդանօթ և մօտ տասը հատ
գեղեցիկ վրաններ: Այդ բոլորը թղթից էր պատ-
րաստուած, բայց գեղեցիկ կերպով նկարուած,
և ամեն մի կտորի տակ կպած էր մի փոքրիկ
տախտակ, որպէսզի նրանք կարողանան կանգ-
նել սեղանի վրայ: Բարսեղը հիացմամբ նկարա-
գրեց եղբայրներին այդ հրաշալի խաղալիքը և

ամբողջ երկու օր միայն դրա մասին էր մտա-
ծում: «Իսկ եթէ յանկարծ ուղիղ չը լինի, որ
հայրիկը հարստացել է, — յուզուելով ասում էր
նա երբեմն. — յանկարծ անցեալ տարուայ պէս,
այս տարի էլ ոչինչ չ'ընծայի մեզ, իսկ եթէ
ընծայի էլ, վնչ թէ մի ուրիշ բան տանք»:

Վերջապէս, տղան չը համբերեց և ասա-
տիկ բաբախող սրտով յայտնեց հօրը իւր յոյսերն
ու կասկածը:

Յովհաննէսը ծիծաղեց:

— Եւ, մի փոքր համբերիր, հոգիս, — ասաց
նա, փաղաքշելով տղային. — շուտով Ծննդեան
տօները գալու են, այն ժամանակ մենք այդ զի-
նուորներին իրենց վրաններով ու թնդանօթնե-
րով գերի կը վերցնենք:

— Հայրիկ, դու ինձ էլ մի բան կ'ընծայե՞ս.
ինձ էլ, — աղաղակում էին միւս փոքրիկները,
քաշքշելով հօրը:

— Անհոգ եղէք, ոչ մէկիդ էլ չեմ մոռա-
նալ, ուրախ պատասխանում էր Յովհաննէսը: —
Թողէք տօները զան, բոլորիդ էլ կ'ուրախանեմ:

Եւ երեխաներն առաջուց ուրախանում էին,
երազելով ապագայի մասին:

Միայն Մարիամը չէր մասնակցում ընտա-
նեկան այդ ընդհանուր ուրախութեանը, թէև

զիտէր դրա պատճառը: Բնդհակառակը, որքան տօները մօտենում էին, նա աւելի տրտմում էր:

Վերջապէս մի անգամ (այդ հէնց այն օրն էր, երբ Յովհաննէսը բերեց տուն իրեն պարգեւած փողը և երբ այդ պատճառով նա առանձնապէս ուրախ էր) նա ճաշի եկաւ այնպէս կարմրած և արտասուած աչքերով, որ հայրն ու մայրը միաձայն բացաղանջեցին:

— Մարիամիկ, ի՞նչ է պատահել:

— Ոչինչ, — տխուր ձայնով արտասանեց աղջիկը, և ճաշի ժամանակ էլ ոչ մի խօսք չ'արտասանեց: Երեկոյեան Յովհաննէսն ու Եղիսաբէթը դարձեալ սկսեցին հարց ու փորձ անել: Սկըզբում Մարիամը չամառութեամբ լռում էր, բայց վերջապէս նա լալով բացագանչեց:

— Ո՛հ, ի՛նչ դժբաղդ եմ ես:

— Ի՞նչ է պատահել, ի՛նչ դժբաղդութիւն, վրդովուած հարցրեց հայրը:

— Պատմիր մեզ ցաւդ, — հանգստացնում էր մայրը, — գուցէ մենք հնար կը գտնենք ցաւդ դարմանելու:

— Ո՛հ, չէք կարող օգնել, ես գիտեմ արդէն, որ չէք կարող, — արտասուելով ասում էր Մարիամը:

— Պատմի՛ր:

— Դէ, լսեցէք. Սիրանոյշը, որ իմ ամենալաւ

ընկերուհին է, Ծննդեան նախընթաց գիշերը, տօնածառ և մանկական պարահանդէս կ'ունենայ. նա հրաւիրեց մեր գիմնադիսականերից շատերին և բոլորն էլ կ'երթան, միայն ես չեմ կարող գնալ. իսկ այնտեղ ինչպէս լաւ, ինչպէս ուրախ կը լինի:

— Ինչո՞ւ դու չես կարող գնալ, Մարիամիկ, — նկատեց Եղիսաբէթը: — Հագնելու ոչինչ չունիս. չէ որ հայրդ քեզ համար տօներին ընծայ է պատրաստում. խնդրի՛ր, որ նա գնէ 15 արշինի չափ բարէժ, — ես կը կարեմ քեզ համար մի շատ սիրուն զգեստ:

— Ո՛հ, մայրիկ, շնորհակալ եմ, աւելի լաւ է չը գնամ, քան թէ այնպէս գնամ, որ ամենքն ինձ մատով ցոյց տան: Միւս բոլոր աղջիկները կը լինին իսկական պարահանդիսի շորերով՝ ծաղիկները գլխներին, իսկ ես պէտք է գնամ մի հասարակ բարէժէ զգեստով, այն էլ նախաջըհեղեղեան ձևով կարուած: Ո՛հ, հարկաւոր չէ, թող ուրիշները զուարճանան՝ ես դժբաղդս, ինչպէս կարող եմ նրանց հաւասարուել: Մարիամը գլուխը դրեց սեղանի վրայ և նորից սկսեց լալ:

— Ի հարկէ, դու չես կարող հարուստներին հաւասարուել, — նկատեց Եղիսաբէթը և հեռացաւ աղջկանից կիսաորտմած նրա վշտով,

10 բուրլին, և դուք էլ մի երկու-երեք բուրլի, գուցէ բաւականանար ինձ»:

Եւ ահա Մարիամի ցանկութիւնը կատարուեց: Եղիսաբէթը իրեն զսպելով, գնաց աղջկայ հետ խանութները շրջելու և պարահան-դիսի համար հարկաւոր իրերը գնելու. բայց բանից երևաց, որ Մարիամի պահանջած 13 բ. աւելնելին բաւական չէ. միայն զգեստն արժէր 15 բ., բացի զրանից հարկաւոր էր լայն մետաքսէ ժապաւէն, ձեռնոցներ, նոր կիսակօշիկներ և մազերը պէտք է յարդարել տար վարսավիրացի մօտ: Մարիամն անտոյր ուրախութեամբ պատրաստուում էր ապագայ բաւականութեան համար. նա ուրախ էր, ինչպէս մի թռչիկ, և զիտակցաբար աշխատում էր չը նկատել հօր այն տխուր հայեացքները, որ նա մի-մի անգամ ձգում էր աղջկայ վրայ, և մօր դժգոհութիւնը, երբ նա ճարահատեալ իւր գանձարանից հանում էր և տալիս նրան շարունակ մի-մի բուրլի: Յովհաննէսի ստացած փողի կիսից աւելին գործ դրուեց Մարիամի պահանջների համար. քնացածով պարտքերը վճարեցին և փաշտ գնեցին. իսկ երեսանների ընծաների և այն բաւականութեան մասին, որ պիտի ստանային, հայրն ու մայրը այլ ևս չէին կարող մտածել:

Հասաւ Ծննդեան նախընթաց գիշերը: Ժամի 8-ին, Սմիրնօֆների տան առաջ կանգնեց մի կառք. Մարիամի ընկերուհիներից մէկը եկաւ Մարիամին հետը տանելու: Մարիամը, որ ամբողջ մի ժամ կանգնած էր հայելու առաջ, կարգի բերելով իւր զգեստը և ինքն իրեն զմայլելով, շտապով ցտեսութիւն ասաց ծնողներին և վազեց կառք նստեց: Հայրն ու մայրը կանգնած էին լուսամտի մօտ և ուղեկցեցին նրան իրենց հայեացքով: Եղբայրներն էլ հաւաքուել էին այդտեղ և հետաքրքրութեամբ նայում էին թէ հեռացող քրոջը և թէ զիմացի տան պայծառ լուսաւորուած պատուհաններին:

— Հայրիկ, — բացադանչեց վեց տարեկան Միշան, — նայիր, զիմացի տանն արդէն տօնածառի մոմերը վառեցին, դու երբ պիտի ընծայես մեզ խաղալիքները. չէ որ այժմ արդէն ժամանակ է:

— Ես արդէն զինուորների համար սեղանի վրայ տեղ եմ պատրաստել, — ասաց Բարսեղը՝ պահանջող հայեացքով նայելով հօրը:

Եղիսաբէթի համար շատ ծանր էր, որ նա խաբեց երեսանների յոյսերը և չը կարողացաւ ուրախութիւն պատճառել զրանց:

— Սիրելիներս, — ուժով արտասանեց Յովհաննէսը, — ձեզ համար խաղալիքներ չունիմ, համբերեցէք, երբ և իցէ ես ձեզ էլ կ'ուրախա-

ցնեմ—Եւ նա միւս կողմը դարձրեց իւր դէմքը, որպէսզի չը տեսնի այն տխուր և անսպասելի հայեացքները, որով նրանք լսեցին այդ խօսքերը և այն արցունքները, որ պիտի թափուէին անմեղների աչերից:

—Այո, չէի՛նք կարծում, թէ այս տարի այսպէս կը հանդիպենք տօներին,—ախ քաշելով արտասանեց Նդիսաբէթը.—բայց դրա փոխարէն մեր աղջիկ-պարոնը կառքով դնաց:

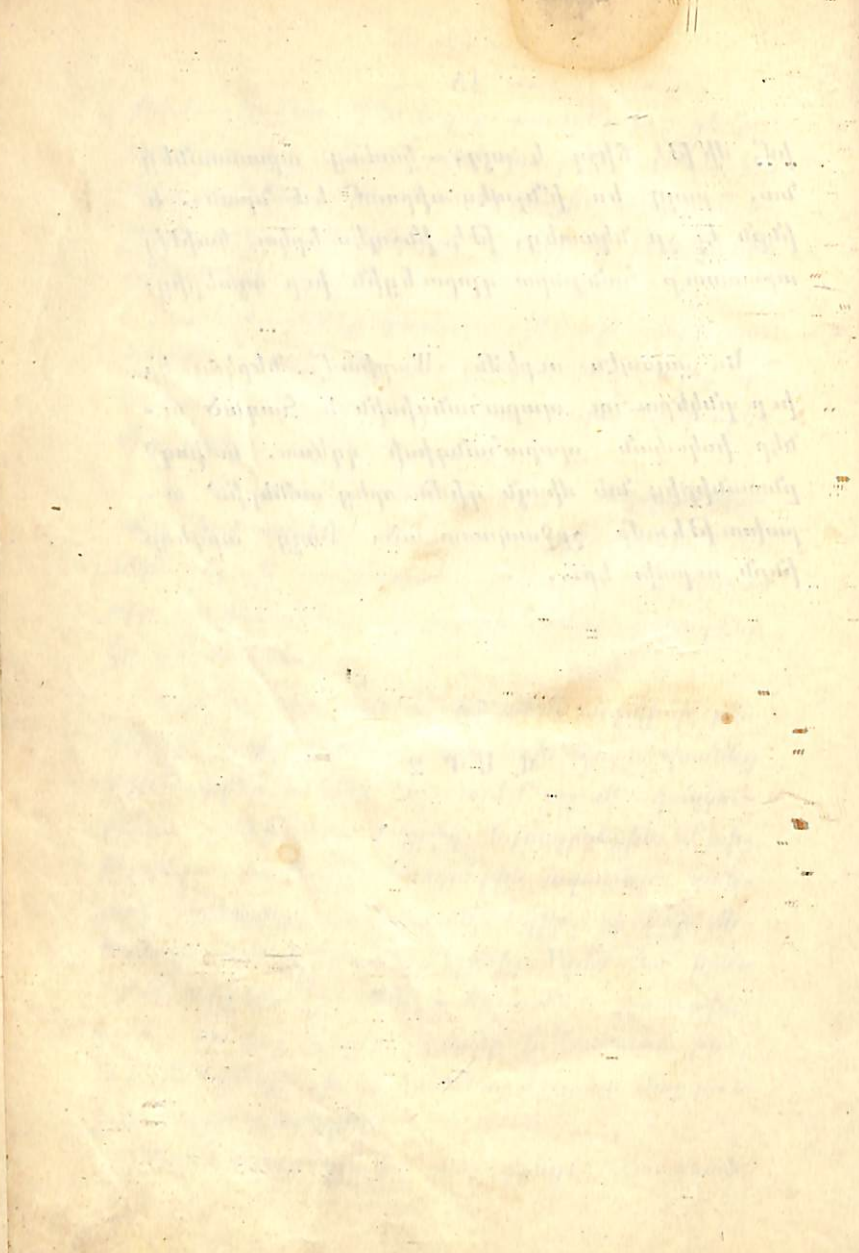
—Մի բարկանար նրա վրայ,—հեղօրէն նկատեց Յովհաննէսը.—չէ որ նա դեռ երեխայ է, ինքն էլ չի հասկանում, թէ ինչ է անում: Երբ կը մեծանայ, այդ բոլորի համար փոխարէնը կը փարձատրէ:

—Է՛հ, բաւական է, խնդրեմ, այդպիսի բաներ մի՛ տսիր ինձ,—բարձրաձայն պատասխանեց Նդիսաբէթը.—եթէ նա այժմ ոչ մի ցանկութիւն չունի իւր փոքրիկ եղբայրներին միջթարելու, կամ մեզ՝ ծնողներին ազատելու աւելորդ հոգսերից, համոզուած եղիր, որ երբ մեծանայ, աւելի վատ կը լինի: Այժմ նա իրեն նման աղջիկների մօտ ամաչում է խոստովանուել, որ իւր հայրը չքաւոր է. հաւատան ինձ, երբ մեծանայ, չի էլ կամենայ աղքատ մարդուն իւր հայրը համարել:

Յովհաննէսը զլուխը քաշ զցեց: «Աստուած

իմ, մի՞թէ ճիշդ է այդ,—կամաց արտասանեց նա.—բայց ես ի՛նչպէս սիրում եմ նրան. և ինքն էլ չը նկատեց, թէ ինչպէս երկու կաթիլ արտասուք հանդարտ գլորուեցին իւր աչտերից:

Եւ այսպէս ուրեմն, Մարիամը ներկայ էր իւր ընկերուհու պարահանդիսին և հագած ունէր իսկական պարահանդիսի զգեստ. ամբողջ ընտանիքից նա միայն դիմաւորեց տօներին՝ ուրախութեամբ շրջապատուած: Բայց արդեօք ինքն ուրախ էր...

16306-16313

208

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL1333894 1

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL1333893 4

89

